

รายงานการเฝ้าระวังทางระบาดวิทยาประจำสัปดาห์
Weekly Epidemiological Surveillance Report, Thailand

ปีที่ 45 ฉบับที่ 17 : 9 พฤษภาคม 2557

Volume 45 Number 17 : May 9, 2014

สำนักโรคระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข / Bureau of Epidemiology, Department of Disease Control, Ministry of Public Health

สถานการณ์และความรู้เกี่ยวกับแมงกะพรุนพิษในประเทศไทย (Factsheet: Jellyfish in Thailand)

✉ outbreak@health.moph.go.th

พจมาน ศิริอารยาภรณ์

สำนักโรคระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค

แมงกะพรุนสามารถพบได้ในทะเลทั่วไปโดยเฉพาะในประเทศไทยเขตร้อนหรือเขตอบอุ่น มีทั้งชนิดที่ไม่อันตรายจนถึงชนิดอันตรายที่ทำให้ตายได้อย่างรวดเร็วภายใน 2 - 10 นาที ชนิดที่ร้ายแรงนี้คือ แมงกะพรุนกล่อง (box jellyfish) ซึ่งจัดเป็นสัตว์ทะเลที่มีพิษมากที่สุดในโลก ชาวบ้านเรียกแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น เช่น จอกแก้ว บอบบอจอก บอบบอขาว แมงกะพรุนสาย แมงกะพรุนไฟ เป็นต้น แต่จริงๆ แล้วแมงกะพรุนชนิดนี้เป็นคนละชนิดกับแมงกะพรุนไฟที่รู้จักกันทั่วไป ทั้งนี้ชาวประมงรู้จักแมงกะพรุนชนิดนี้มานานแล้ว แต่มีการสอนต่อๆ กันมาให้ระวังไม่ให้สัมผัสแมงกะพรุนชนิดนี้ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชาวประมงพื้นบ้านพบว่า เคยมีการตายจากแมงกะพรุนในช่วง 10-60 ปีก่อนในบางท้องที่ของประเทศไทย แต่ในแวดวงของนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญไม่เคยทราบมาก่อนว่าประเทศไทยมีแมงกะพรุนชนิดนี้มีพิษรุนแรง

ในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา มีข้อมูลว่า มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเสียชีวิตจากแมงกะพรุนพิษขณะมาเที่ยวทะเลในประเทศไทย และจากการวิจัยโดยสำนักโรคระบาดวิทยา กระทรวงสาธารณสุข ร่วมกับแพทยระบาศาตราจากคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่พบว่า มีผู้เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลเนื่องจากแมงกะพรุนพิษ

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา จำนวน 918 ราย ซึ่งมีทั้งชาวไทยและต่างชาติ ส่วนที่มีอาการหนักจนถึงหมดสติหรือเสียชีวิต พบว่ามีรายงานอย่างน้อย 12 ราย ซึ่งพบทั้งฝั่งอ่าวไทยและอันดามัน โดยพื้นที่ที่พบผู้ป่วยรุนแรงและเสียชีวิตมักเป็นบริเวณน้ำตื้นใกล้ชายหาดในพื้นที่อ่าวโค้งเว้า ในช่วงที่คลื่นลมสงบ เนื่องจากแมงกะพรุนกล่องมักมาหาเหยื่อพวกลูกกุ้ง ลูกปลาในพื้นที่ลักษณะนี้ ทั้งนี้จากการสุ่มเก็บตัวอย่างแมงกะพรุนโดยสถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรทางทะเล ชายฝั่งทะเล และป่าชายเลน กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่าประเทศไทยมีแมงกะพรุนกล่องอยู่จริง รวมทั้งชนิดที่น่าจะมีพิษร้ายแรง โดยพบแมงกะพรุนกล่องในทุกจังหวัดที่มีการสุ่มเก็บตัวอย่างแมงกะพรุน (14 จังหวัด) แต่ชนิดที่มีพิษร้ายแรงพบได้ไม่บ่อย

แมงกะพรุนกล่องต่างจากแมงกะพรุนทั่วไป เนื่องจากตัวแมงกะพรุนจะเห็นเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม ในขณะที่แมงกะพรุนอื่นๆ จะเป็นรูปกลมคล้ายร่ม แมงกะพรุนกล่องจะมีสายหนวดยื่นออกมาจากแต่ละมุม โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ ชนิดหลายสาย (แต่ละมุมมีหนวดหลายเส้น) และชนิดสายเดี่ยว (แต่ละมุมมีหนวดเส้นเดียว) โดยมีตั้งแต่ขนาดใหญ่มากคือ ตัวขนาดฝ่ามือผู้ใหญ่และสาย

◆ สถานการณ์และความรู้เกี่ยวกับแมงกะพรุนพิษในประเทศไทย	257
◆ สรุปการตรวจข่าวการระบาดของโรคในรอบสัปดาห์ที่ 17 ระหว่างวันที่ 27 เมษายน - 3 พฤษภาคม 2557	260
◆ ข้อมูลรายงานโรคเฝ้าระวังทางระบาดวิทยาประจำสัปดาห์ที่ 17 ระหว่างวันที่ 27 เมษายน - 3 พฤษภาคม 2557	264
◆ ข้อมูลรายงานโรคเฝ้าระวังทางระบาดวิทยาจากบัตรรายงาน 506 ประจำเดือนเมษายน 2557	269

**วัตถุประสงค์ในการจัดทำ
รายงานการเฝ้าระวังทางระบาดวิทยาประจำสัปดาห์**

1. เพื่อให้หน่วยงานเจ้าของข้อมูลรายงานเฝ้าระวังทางระบาดวิทยา ได้ตรวจสอบและแก้ไขให้ถูกต้อง ครบถ้วน สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
2. เพื่อวิเคราะห์และรายงานสถานการณ์โรคที่เป็นปัจจุบัน ทั้งใน และต่างประเทศ
3. เพื่อเป็นสื่อกลางในการนำเสนอผลการสอบสวนโรค หรือ งานศึกษาวิจัยที่สำคัญและเป็นปัจจุบัน
4. เพื่อเผยแพร่ความรู้ ตลอดจนแนวทางการดำเนินงานทางระบาดวิทยาและสาธารณสุข

คณะที่ปรึกษา

นายแพทย์สุชาติ เจตนเสน นายแพทย์ประยูร กุมาตล
นายแพทย์ธวัช จายนีย์อิน นายแพทย์ประเสริฐ ทองเจริญ
นายแพทย์คำนวณ อึ้งชูศักดิ์ นายสัตวแพทย์ประวิทย์ ชุมเกษียร
นายองอาจ เจริญสุข

หัวหน้ากองบรรณาธิการ : นายแพทย์ธนรักษ์ ผลิพัฒน์

บรรณาธิการประจำฉบับ : บริมาต ตักดีศิริสัมพันธ์

บรรณาธิการวิชาการ : แพทย์หญิงพจมาน ศิริอารยาภรณ์

กองบรรณาธิการ

บริมาต ตักดีศิริสัมพันธ์ พงษ์ศิริ วัฒนาศุภกิตต์ สิริลักษณ์ รังษิวงศ์

ฝ่ายข้อมูล

สมาน สุขุมภรณ์นันท์ ศศิธรณ์ มาแอดิเยน พชร ศิริหมอก
สมเจตน์ ตั้งเจริญศิลป์

ฝ่ายจัดส่ง : พิรยา ดล้ายพ้อแดง สวัสดิ์ สว่างชม

ฝ่ายศิลป์ : บริมาต ตักดีศิริสัมพันธ์

สื่ออิเล็กทรอนิกส์ : บริมาต ตักดีศิริสัมพันธ์ พิรยา ดล้ายพ้อแดง

แนวทางการเฝ้าระวังผู้ป่วยติดเชื้อโคโรน่า สายพันธุ์ใหม่ 2012

- แนวทางการเฝ้าระวังผู้ป่วยติดเชื้อโคโรน่า สายพันธุ์ใหม่ 2012
- แนวทางการเก็บและการนำส่งตัวอย่างผู้ป่วยหรือผู้ที่สงสัยติดเชื้อไวรัสโคโรน่า สายพันธุ์ใหม่ 2012
- แบบส่งตัวอย่างเพื่อตรวจวินิจฉัยผู้ป่วยสงสัยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรน่า สายพันธุ์ใหม่ 2012
- แบบแจ้งผู้ป่วยกลุ่มอาการคล้ายไข้หวัดใหญ่ (ILI) ในชายเฝ้าระวังทางระบาดวิทยา (AI-1)
- แบบรายงาน/สอบสวนโรคติดเชื้อระบบทางเดินหายใจเฉียบพลันรุนแรง สงสัยไข้หวัดใหญ่/ไข้หวัดนก/ปอดอักเสบรุนแรงหรือเสียชีวิตไม่ทราบสาเหตุ (SARI_AI 1,2)

สามารถดาวน์โหลดแนวทางได้ทางเว็บไซต์สำนักระบาดวิทยา www.boe.moph.go.th ในกรณีพบผู้ป่วยสงสัย แจ้งภายใน 24 ชั่วโมง ที่ โทรศัพท์: 02-5901793 หรือ 02-5901795 โทรสาร 02-5918579 หรือ Email: outbreak@health.moph.go.th หรือ บันทึกข้อมูลในฐานข้อมูลการเฝ้าระวังผู้ป่วยติดเชื้อระบบทางเดินหายใจเฉียบพลันรุนแรง SARI ทางเว็บไซต์

ส่งบทความ ข้อคิดเห็น หรือพบความคลาดเคลื่อนของข้อมูล

กรุณาแจ้งมายังกลุ่มจัดการความรู้และเผยแพร่วิชาการ สำนักระบาดวิทยา
E-mail: panda_tid@hotmail.com หรือ weekly.wesr@gmail.com

หนวดยาวเท่าความสูงของตัวคน และขนาดเล็กที่มีตัวขนาดเท่าปลายนิ้วก้อย บริเวณสายหนวดจะมีพิษจำนวนมากหลายหมื่นถึงแสนถุงสำหรับล่าเหยื่อ โดยการยิงเข็มพิษและทำให้เหยื่อเป็นอัมพาตแล้วจึงจับกิน ในกรณีที่คนสัมผัสกับหนวดแมงกะพรุนกล่องโดยทั่วไปอาจมีเพียงอาการเจ็บหรือคัน แต่ถ้าโดนชนิดที่มีพิษรุนแรงจะมีอาการปวดอย่างมาก อาจรู้สึกเหมือนข้าวไปที่หัวใจหรือบีบหัวใจ และอาจแน่นหน้าอก หมดสติ ถ้าโดนสายหนวดแมงกะพรุนจำนวนมากสามารถทำให้หยุดหายใจ ไม่มีชีพจร และเสียชีวิตได้ในเวลาไม่กี่นาที ดังนั้นถึงแม้แมงกะพรุนกล่องชนิดที่มีพิษรุนแรงจะพบได้น้อย แต่มีความจำเป็นที่จะต้องรู้วิธีการป้องกันการบาดเจ็บและการช่วยเหลือเบื้องต้น สำหรับฤดูกาลและพื้นที่ที่พบแมงกะพรุนกล่องในประเทศไทยยังอยู่ในระยะศึกษาวิจัย เพราะเป็นเรื่องใหม่ของแวดวงวิชาการไทย

รูปที่ 1 แมงกะพรุนกล่องที่น่าจะเป็นชนิดร้ายแรง ซึ่งถ่ายภาพได้ที่เกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี (ที่มา ศักดิ์อนันต์ ปลาทอง)

รูปที่ 2 รอยสายหนวดแมงกะพรุนในเด็กสวีเดนอายุ 11 ปี ซึ่งเสียชีวิตที่จังหวัดกระบี่ พ.ศ. 2551 โดยไม่ได้ราดน้ำส้มสายชูได้แต่การบีบหัวใจ (ที่มา ทีมเฝ้าระวังสอบสวนโรคเคลื่อนที่เร็วจังหวัดกระบี่)

รูปที่ 3 รอยสายหนวดแมงกะพรุนในเด็กไทย อายุ 2 ปี 7 เดือน ซึ่งโดนแมงกะพรุนที่เกาะภูเก็ต จังหวัดตราดแล้วหมดสติ แต่ได้รับการราดน้ำส้มสายชูและบีบหัวใจแล้วรอดชีวิต (ที่มา ทีมห้องฉุกเฉินโรงพยาบาลเกาะภูเก็ต)

การป้องกันการบาดเจ็บและเสียชีวิตจากแมงกะพรุนกล่อง ได้แก่ การสวมเสื้อผ้ามิดชิด เช่น แขนยาว ขายาวแบบตัวขณะลงทะเลในพื้นที่และฤดูกาลที่พบแมงกะพรุนกล่อง ซึ่งวิธีการนี้ไม่ค่อยได้รับความนิยมสำหรับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีการติดตั้งตาข่ายในทะเลเพื่อกันแมงกะพรุนซึ่งจะทำบริเวณน้ำตื้นริมหาดและให้นักท่องเที่ยวเล่นน้ำในบริเวณที่กันตาข่ายนั้น รวมถึงการให้มีจุดวางน้ำส้มสายชูและติดป้ายให้ความรู้เกี่ยวกับการช่วยเหลือเบื้องต้นด้วยน้ำส้มสายชู โดยน้ำส้มสายชูมีฤทธิ์ในการระงับการยิงพิษจากพิษที่ยังไม่ออกฤทธิ์ การรดด้วยน้ำส้มสายชูจึงไม่ได้ลดอาการปวด แต่เป็นการป้องกันไม่ให้ผู้ป่วยได้รับพิษเพิ่มขึ้น ให้ใช้น้ำส้มสายชูทั่วไปที่ใช้ในครัวเรือนโดยไม่ต้องผสมน้ำให้เจือจาง และรดให้ทั่วบริเวณที่สัมผัสหนวดแมงกะพรุนอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาอย่างน้อย 30 วินาที

รูปที่ 4 ตัวอย่างการดำเนินการป้องกันการบาดเจ็บจากแมงกะพรุนพิษโดยการใช้ตาข่ายกันป้องกันแมงกะพรุน ชายหาดเกาะหมาก จังหวัดตราด

ช่วง 5 ปีที่ผ่านมา สำนักระบาดวิทยา กระทรวงสาธารณสุข ร่วมกับคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรทางทะเล ชายฝั่งทะเล และป่าชายเลน กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ร่วมกันรณรงค์ให้ความรู้เกี่ยวกับชนิดของแมงกะพรุนพิษและที่สงสัยว่ามีพิษในน่านน้ำไทย การเฝ้าระวัง วินิจฉัย และรักษาผู้บาดเจ็บจากแมงกะพรุนกล่อง รวมทั้งการดำเนินการป้องกันการบาดเจ็บและเสียชีวิตจากแมงกะพรุนพิษในจังหวัดชายทะเลหลายจังหวัด และมีการคัดเลือกจังหวัดต้นแบบในการดำเนินการดังกล่าว ได้แก่ จังหวัดตราดสำหรับพื้นที่อ่าวไทยตอนบน และ จังหวัดกระบี่สำหรับพื้นที่ภาคใต้ โดยมีการติดตั้งจุดวางน้ำส้มสายชู และกล่องปฐมพยาบาลบริเวณริมหาด และบางพื้นที่มีการติดตั้งตาข่ายกันแมงกะพรุนในทะเลร่วมด้วยซึ่งได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากนักท่องเที่ยวต่างชาติ

ขั้นตอนการปฐมพยาบาลผู้ที่สงสัยถูกแมงกะพรุน ดังนี้

1. **เรียกให้คนช่วย** หรือ เรียกรถพยาบาล (โทร 1669) แต่ห้ามทิ้งให้ผู้บาดเจ็บอยู่ตามลำพัง
2. **ให้ผู้บาดเจ็บอยู่นิ่งๆ** เพื่อลดการยิงพิษจากแมงกะพรุน
3. **ห้ามขูดถู** บริเวณที่ถูกแมงกะพรุน
4. **รดน้ำส้มสายชูบริเวณที่มีร่องรอยจากการสัมผัสแมงกะพรุนให้ทั่วอย่างน้อย 30 วินาที** (ห้ามรดด้วยน้ำจืดหรือน้ำเปล่าเพราะจะทำให้มีการยิงพิษเพิ่มขึ้น) ใช้น้ำส้มสายชูที่มีจำหน่ายในการปรุงอาหารทั่วไป
5. **ถ้าหมดสติและ ไม่มีชีพจรให้ปั๊มหัวใจก่อน** โดยไม่ต้องรอรดน้ำส้มสายชู

จุดวางน้ำส้มสายชูบริเวณชายหาด รูปบน: ประเทศออสเตรเลีย
รูปล่าง: เกาะหมาก จังหวัดตราด ประเทศไทย
(ที่มา: ลักขณา ไทยเครือ)